

maisuus sekä vanheneminen. Ainakin jotkin merkit viimeaikaisessa keskustelussa antavat aiheen olettaa, että olisimme kuhnilaisessa äärimmäisen dissensuksen tilanteessa. Apua tilanteeseen haetaan yrittämällä rakentaa hallintoa uudelleen, määrittämällä ongelmat uusien teorioiden pohjalta sekä yrittämällä ”sekoittaa professioiden korttipakka” uudelleen.

Kirjallisuus

Blume, Stuart S.: Policy as theory: a framework for understanding the contribution on social sciences to welfare policy. Eurosocial reports 11, 1977

Kuhn, T. S.: The structure of scientific revolutions. Chicago 1962.

Matti Heikkilä

Uusraittius ja survey-tutkimuksen ongelmat

1970-luvun puoliväliin asti oli alkoholikulttuurin muutoksen suunta selkeä. Alkoholien kokonaiskulutus kasvoi ja raittiiden osuus väestöstä pieneni. Yhteiskunnan rakennemuutoksen myötä raittiusliike menetti ne asemansa, jotka sillä oli maalaisyhteiskunnan vallitessa ollut. Kolmessa sodanjälkeisessä vuosikymmenessä joukkovoimainen kansanliike ehtyi valtion määrärahoihin ylläpidetyksi jäänteeksi, jonka ote väestöstä oli jäänyt lakisääteisten kunnallisten raittiuslautakuntien ja harvojen toimivien paikallisyhdistysten varaan (vrt. Mäkelä 1976, 44—46). Samanaikaisesti raittius oli vähitellen muuttunut poikkeavuudeksi, 1960-luvulla jopa häpeäpilkuksi, josta oli päästävä eroon.

1980-luvun puolivälissä tilanne näyttää raittiusliikkeen kannalta hieman erilaiselta. Alkoholien kokonaiskulutus ei ole enää varsinaisesti kasvanut yli kymmeneen vuoteen ja väestön alkoholiasenteet ovat olleet kiristymään päin. Myös raittiiden osuus väestöstä on hieman kasvanut, jopa siinä määrin, että on alettu puhua uusraittiuksen esiinnoususta (esim. Sulkunen 1985 & 1986). Itse raittiusliikkeen toimintaan uusraittius ei ole kuitenkaan välittynyt, ellei aatteellisia pohdintoja oteta huomioon (esim. Maksimainen 1984 & 1986).

Juomatapatutkimuksen mukaan raittiiden miesten osuus lisääntyi kolme prosenttiyksikköä vuodesta 1976 vuoteen 1984 (12 %) ja naisten seitsemän prosenttiyksikköä (27 %) (Sulkunen 1985, 38). Uusraittius tulee näkyviin erityisesti siinä, että vuosina 1937—1944 syntyneet kaupunkilaismiehet ovat raitistuneet samaan tasoon kuin maalla asuvat ikäveljensä; 11 % raittiita on kummassakin ryhmässä, mikä tuntuisi enteilevän kulttuurista innovaatiota, uusraittiuutta (Sulkunen 1985, 46). Uusraittiuutta tuntuisi enteilevän myös se, että vuonna 1984 raittiista miehistä suurehko osa (26 %) oli aiemmin käyttänyt alkoholia melko usein (vähintään kerran kuukaudessa).

Raittiiksi on siis tullut aiemmin melko usein alkoholia

käyttäneitä sekä keski-ikäisiä kaupunkilaismiehiä, jotka Sulkusen mukaan johtaisivat kulttuuristen mallien levittämistä kaupungeista maalle. Näihin tuloksiin sisältyy kuitenkin joitakin metodologisia ongelmia. Luonteensa mukaisesti survey-tulokset eivät yksinomaan kerro vastaajien tutkittavista ominaisuuksista vaan myös tutkittavaan ilmiöön kohdistuvista asenteista, jotka vaikuttavat tutkittavien vastaamistapaan tai voitaisiin myös sanoa vastaamiskoodiin, joka vaihtelee tutkimusajankohdasta toiseen. 1980-luvun ilmapiirissä, jolle tunnusomaisia ovat olleet toistuvat moraaliset paniikit, esim. aids, rattijuopous, nuorten juopottelu, teatterikorkeakoulujupakka jne., ei ole yllättävää, että juomatapatutkimuksen kattavuusaste eli havaittu alkoholin kulutuksen osuus todellisesta on selvästi laskenut.

Vuonna 1976 juomatapatutkimus tavoitti jakso- ja viikkoarvioiden keskiarvon perusteella laskettuna 34,8 % kulutuksesta. Vuonna 1984 tavoitettiin samalla tavoin arvioiden 27,3 % tutkittavien todellisesta kulutuksesta (Simpura 1985, 227). Vuonna 1984 tutkimuksen kattavuus alkoholin kulutuksesta oli 78,45 % vuoden 1976 kattavuudesta. Jos oletettaisiin salailutaipumuksen lisääntyneen yhtäläisesti kaikkien vastaajien keskuudessa, mikä tietenkään ei ole varmaa, niin tällöin myös havaittu raittiiden osuus olisi lisääntynyt kattavuusprosentin alenemisen verran.

Toisaalta ovat havaittuun raittiiden osuuden lisääntymiseen vaikuttaneet myös aivan toisensuuntaiset virheet. Erityisesti nuorten osalta on alkoholin käytöllä rehvastelu otettava huomioon. Kun vuonna 1984 23—24-vuotiaiden alkoholin käytön aloitusiän mediaani oli 15 vuotta, näiden periaatteessa samojen nuorten aloitusiän mediaanit olivat vuonna 1976 heidän ollessaan 15—16-vuotiaita tytöillä 13 ja pojilla 12 vuotta (Ahlström 1985, 135). Vuonna 1984 sekä poikien että tyttöjen keskimääräinen alkoholin käytön aloitusikä näyttää vakiintuneen 15 ikävuoden tienoille: poikkeuksena ovat 15—16-vuotiaat pojat, joiden ilmoittaman aloitusiän mediaani on 13 vuotta. Vuonna 1976 erityisesti 15—16-vuotiaat tytöt ja pojat rehvaselivät ilmoittamalla poikkeuksellisen alhaisen aloitusiän. Vuonna 1984 kiristyneen kontrollin ja moraalii-ilmapiirin myötä varsinkin tyttöjen vakiintuvan alkoholin käytön aloitusikä näyttää siirtyneen hiukan myöhemmäksi.

Jos vuoden 1984 juomatapatutkimus arvioitaisiin kattavuudeltaan samantasoiseksi vuoden 1976 tutkimuksen kanssa, niin raittiiden miesten osuudeksi tulisi 9,4 % ja naisten osuudeksi 21,2 %. Nämä osuudet ovat melko tarkasti samat kuin vuoden 1976 raittiiden osuudet. Tätä tulosta tukisi se, että samana ajanjaksona tilastoitu alkoholin kulutus kasvoi lievästi, 6,31 litrasta 6,49 litraan (absoluuttialkoholia asukasta kohden). Samanaikaisesti ei ole myöskään havaittu merkittävää alkoholin käytön polarisoitumista niin, että entistä harvemmat käyttäisivät entistä suuremman osuuden kulutetusta alkoholista. Päinvastoin alkoholin kulutusjakauma näyttää säilyneen entisellään. Tällöin myös uusraittius saa proosallisemman muodon. Pääosa uudelleen raitistuneista on 1970-luvulla vain hiukan alkoholia käyttäneitä, jotka 1980-luvulla ovat tavalla tai toisella liukuneet raittiiden kategoriaan. Sen sijaan keski-ikäisistä runsaammin alkoholia

käyttäneistä raitistuneista miehistä huomattavalla osalla lienee ollut aitoja ongelmia alkoholin kanssa, ja he ovat vain pakon sanelemina joutuneet valitsemaan toisen ehdottomuuden sijaan toisen. Joka tapauksessa tuntuu perustellulta, että myös raittiiden osuuksia arvioitaessa olisi kattavuuden suhteellisen suuri aleneminen pitänyt ottaa huomioon, ainakin tuloksista johtopäätöksiä tehtäessä.

Uusraittiuuden ideologiasta

Uusraittius ilmiönä ei kuitenkaan koske yksinomaan raittiiden osuuden lisääntymistä vaan myös raittiuden perusteiden luonteen muuttumista entistä rationaalisemmiksi ja vähemmän moraaliseksi. Miesten osalta terveyden vaalimisella raittiuttaan perustelevien osuus kasvoikin vuodesta 1976 yli kymmenen prosenttia. Naisten osalta vastaavaa muutosta ei havaittu (Sulkunen 1985, 50—51).

Kuitenkin ei-raittiiden vastaajien alkoholin käytön rajoittamisen perusteita tutkiessaan Juha Partanen päätyi lievään paradoksiin. Vastoin odotuksia alkoholin käytön rajoittamisen perusteiden summa ei korreloinut negatiivisesti juomistiheyden kanssa. Alkoholin käytön rajoittamispyrkimykset eivät vaikuttaneet millään tavoin suoraan käytetyn alkoholin määrään. Tämän tulkittiin osoittavan, että perustelut oman alkoholin käytön rajoittamiseen ilmentävät yleisempiä pyrkimyksiä oman elämän hallintaan eivätkä välttämättä heijastu suoranaisesti omassa alkoholin käytössä (Partanen 1985, 197—204).

Pienehkössä postikyselytutkimuksessa (Arminen & Koskimäki 1986) samat alkoholin käytön rajoittamista perustelevat kysymykset esitettiin kaikille vastaajille ja vertailtiin kulutustasoltaan erilaisten vastaajien ja raittiiden perusteluita. Sekä perusteluiden esittämisen useus että niiden tärkeysjärjestys olivat hyvin samankaltaisia kulutustasoltaan erilaisissa ryhmissä. Ryhmien välillä havaitut erot olivat kuitenkin mielenkiintoisempia kuin yhtäläisyydet. Nämä erot tulkittiin kulutustasoltaan eroavien ryhmien erilaisten kulttuuristen käytäntöjen ilmauksiksi.

Raittiiden esittämille perusteille oli tunnusomaista moraalisuus, kuten alkoholin käytön turmeleva vaikutus ja sen tarjoamat huonot esimerkit. Tämä tietenkin vastaa kuvaa raittiudesta myönteisenä poikkeavuutena, mutta poikkeavuutena, joka on perusteltava moraalisin kannanotoin (vrt. Sulkunen 1979, 62—74). Sen sijaan alkoholia käyttävien rajoitusperusteille oli ominaista pragmaattisuus, erityisesti alkoholin käyttöön liittyvät haitat. Paljon alkoholia käyttävillä korostuivat sellaiset perusteet kuin ”ei enempää kuin ystävät”, ”riidat” ja ”tuttavien valkoviikko”. Tämä tuo esiin myös sen, miksi rajoittamisen perusteet eivät sinänsä korreloi käytön useuteen.

Ikäryhmittäin toteutettuna sama analyysi tuotti jossakin määrin kiinnostavamman tuloksen. Kaikissa ikäryhmissä raittiiden esittämissä perusteluissa tuli esille niiden moraalisuus, mutta juuri nuorimman ikäryhmän (keskim. 24-vuotiaat) kohdalla nämä perusteet saivat rinnalleen terveyden ylläpitämisen. Tämä tuntuisi tukevan uuden rationaalisen, alkoholihaittoihin ja terveysideologiaan nojautuvan raittiuden nousua (Arminen & Koski-

mäki 1986, 45—60). Samanaikaisesti eivät kuitenkaan moraaliset perusteet ole menettäneet asemaansa. Myös terveys raittiuden perusteena saattaa kytkeytyä näihin moraalisiin perusteisiin ja olla vain uusi tapa jakaa ihmiset hyviin ja huonoihin. Myös juomatapatutkimuksessa periaatteellinen vakaumus oli säilynyt tärkeimpänä raittiuden perusteena ja lisännyt kannatustaan lähes samassa määrin kuin terveydelliset näkökannat (Sulkunen 1985, 50—51). Terveys raittiuden perusteena, kytkeytyessään moraalisiin perusteisiin, ei välttämättä ole rationaalinen kannanotto.

Rajoitusperusteita tiedustelevat kysymykset sisältävätkin perinteisen suomalaisen kulttuurisen mallin, jossa alkoholin käyttö esiintyy itseisarvoisena. Niinpä näiden perusteiden pohjalta ei ole yllättävää, että raittius saa analysoitaessa korostetun moraalisen luonteen. Aiemmin Tuula-Maria Ahonen (1986) otti jo esille, että juomatapatutkimuksen raittiuden perusteluissa raittius tulee esille vain alkoholin käytön negaationa tai oikeammin puutteena, alkoholin käytön puuttumisena. Samalla tavoin myös alkoholin käytön rajoittamisen perusteiden semanttisena sisältönä näyttää olevan tilanne, jossa alkoholin käyttö sinänsä edustaa hedonistista vapaa-aikaa erotuksena sen puutteesta tai rajoituksista. Jos kuitenkin haluttaisiin alkoholin käytön itseisarvon sijasta korostaa sen instrumentaalisia arvoja, olisi myös raittiuden ja käytön rajoittamisen perusteet hahmotettava uudesta näkökulmasta.

Jos raittiudella olisi myönteistä symbolista sisältöä, olisi kyettävä esittämään seuraavan tapaisia kysymyksiä: Onko raittius/alkoholin käytön rajoittaminen auttanut teitä selvittämään ongelmia suhteissanne läheisiinne? Näkemään elämän myönteisempänä? Oppimaan tuntemaan jonkun ihmisen paremmin kuin ennen? Tällöin raittius tai alkoholin käytön rajoittaminen saisi myönteisen symboliarvon. Täten määritelty raittius vaatisi myös vastinparikseen alkoholin käytön, joka ei enää olisi itseisarvo vaan luonteeltaan instrumentaalista, muille tarkoituksille ja pyrkimyksille alisteista. Tällainen vivahteikas alkoholikulttuuri ei kuitenkaan vielä ole osa suomalaista arkitodellisuutta.

Suomalaisen kulttuurin pelikentillä uusraittiuuden mahdollista nousua pohdittaessa rajoiksi eivät kuitenkaan riitä harvinaisen sitkeäksi osoittautunut alkoholin käytön perinteinen malli ja alkoholin vasta vähän aikaa sitten saama myönteinen symboliarvo. On myös otettava huomioon, että pelikentällä vielä on vahvan joukkovoimaisen raittiusliikkeen yhä edelleen järjestöllisesti merkittävät jäänteet. Uusraittiuuden kohtalo riippuu myös paljon siitä, miten raittiusväen kenttä kykenee haasteeseen vastaamaan. Haaste on heitetty.

Kirjallisuus

Ahlström, Salme: Nuorten alkoholinkäyttö. Teoksessa Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisen juomatavat. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 34. Jyväskylä: Gummerus, 1985

Ahonen, Tuula-Maria: Mihin raittius perustuu? Alkoholipolitiikka 51 (1986):2, 105

Arminen, Ilkka & Koskimäki, Timo: Raittius ja rait-

tiusnuorisotyö. Tutkimusraportti. Helsinki: Raittiuden Ystävät, 1986

Maksimainen, Tero: Päihtymyksen ilosanoma. Alkoholipolitiikka 49 (1984):5, 257—261

Maksimainen, Tero: Turmiolan Tommi ja alkoholipoliittinen konsensus. Alkoholipolitiikka 51 (1986):4, 241—243

Mäkelä, Klaus: Alkoholipoliittisen mielipideilmaston vaihtelut Suomessa 1960- ja 1970-luvulla. Tutkimusselostte n:o 98. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, 1976

Partanen, Juha: Alkoholien käytön perustelut ja säänteleminen. Teoksessa Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisten juomatavat. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 34. Jyväskylä: Gummerus, 1985

Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 34. Jyväskylä: Gummerus, 1985

Sulkunen, Pekka: Abstainers in Finland 1946—1976. A study in social and cultural transition. Reports from the Social Research Institute of Alcohol Studies No. 133. Helsinki 1979

Sulkunen, Pekka: Raittiit. Teoksessa Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisten juomatavat. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 34. Jyväskylä: Gummerus, 1985

Sulkunen, Pekka: Miksi alkoholin kulutus vähenee Ranskassa? Alkoholipolitiikka 51 (1986):3, 120—128.

Ilkka Arminen

Kuivuus kannattaa

Keskiohjelma- ja -rajoitus on ainutlaatuinen yhteiskunnallinen kokeilu maassamme. Onko kuivuus kannattanut? Vertaillaamme kolmea läänää.

Oulun läänissä kuivien kuntien määrä on kasvanut vuodesta 1976 alkaen. Nyt niitä on noin 25. Kuopion läänissä oli enimmillään vain 7 rajoituskuntaa. Mikkelin läänissä oluen poistamisesta ei ole ollut edes puhetta.

Vuoteen 1977 asti Oulun, Kuopion ja Mikkelin läänien alkoholin kulutus kasvoi samaan rajuun tahtiin kuin koko maan. Sen jälkeen kuivuus alkoi vaikuttaa. Vuonna 1985 nähtiin dramaattinen tulos:

Oulun äänin kokonaiskulutus oli pudonnut kahdeksassa vuodessa 4,9 %. Suomen kulutus oli kasvanut 1,3 %. Vain nimeksi kuivan Kuopion läänin kulutus oli hidastunut 1,1 %:n nousuksi. Sen sijaan ”vapaudessa” elävän Mikkelin läänin kulutus rynnisti maan keskiarvon edelle 7,7 %:n turbouauhdilla.

Yllättävää muutosta voi tietysti selitellä Etelä-Savon kesämökkien ja matkailijoiden määrällä, mutta onko se koko totuus?

Hätähdyttävintä on oluesta kuivatetun alueen kuivuminen myös väkevien juonnissa. Väkevien kulutus väheni Oulun läänissä eniten, 7,2 %. Suomen keskiarvo aleni 7,0 %, Kuopion läänin 3,5 % ja mietojen kostuttaman Mikkelin läänin ainoastaan 2,2 %.

On aika tehdä johtopäätös: Vapaa keskiohjelma oli ja on väkevien rehevä kasvualusta. Kuntien kuivaaminen kannattaa. Esimerkiksi Kiuruveden maitopitäjän asukkaille 27,1 %:n ”jälkeenjäaneisyys” maan kokonaiskulutuksen kasvuvauhdista on samaan aikaan merkinnyt terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta, niitä on vaikea rahalla mitata. Kiitos tästä kuuluu kunnan päättäjille, jotka vuonna 1977 hyvin itsetuntoisesti osoittivat keskiohjelmaa tietä Alkon hyllylle.

Olutvahto on vallankäyttöä

Alkoholin kokonaiskulutuksen kasvu lähes 7 % vuonna 1986 vetää vakaviksi ainakin alkoholiongelmaiset, näiden omaiset ja monet viranomaiset.

Haitat terveydelle, turvallisuudelle ja ihmisten yhteiskunnalle eivät vielä ole tunkeutuneet tajuntaamme. Ajattelumme laahaa 20 vuotta jäljessä. Julkisuudessa viisaatkin viina-asiantuntijat toistavat vanhaa liturgiaa.

Liikevoittoa alkoholista tavoittelevat tahot yrittävät arkipäiväistä alkoholin. Siitä tehdään tavallista kulutus-hyödykettä toisten rinnalle. Ostokykyisen väestönsosan on saatava viinaa vapaasti, lirkuttelevat liikemaailman ketut.

”Oulun mittainen mies” kampanjoi ihmisten tarpeita tavaroitten kielellä. Vapaus on kuitenkin näennäistä. Ihminen alistetaan yhteen muottiin. Vapaus on vapaan ketun vapautta vapaassa kanatarhassa!

Alkoholi on erityiskohtelun ansaitseva tavara, sillä sen kulutuksen kasvu lisää vääjäämättömästi haittoja.

Alkoholi on myös vallankäytön väline. Vapaasti kaupattavan keskiohjelman mainostetaan tuovan rahavirtoja kuntaan. Henkistä pääomaa puolestaan menee hukkaan, kun yhteiskunnan epäkohtien muuttamiseen tarpeellista

---

Keskiohjelma — vapautta vai vallankäyttöä?

Keskiohjelma vapautettiin vuonna 1969. Samalla kielto lakki loppui maaseudulta, jonne panimoiden rekka-autojen ohella vyöryivät myös viinakaupat ja ravintolat.

Keskelle yhteiskuntaelämän suurta murrosta tuotiin vapaa alkoholi. Tämä oli alkoholipoliittinen virhearvio. Kulutus harppasi ylöspäin 130 % 60-luvulta 70-luvulle siirryttäessä.

Kansalaisten vastareaktio oli voimakas. Vuodesta 1974 lähtien noin 100 kuntaa kielsi keskiohjelman. Näistä 40 pyrki sittemmin päätöksensä. Nyt on maassa noin 60 rajoituskuntaa.

Tilanne on liikkeessä. Liikemiehet vyöryttävät keskiohjelmaa takaisin uudella innolla. Vuoden sisällä on 10 kuntaa avannut kaljahanansa.

Olutalan helppo eteneminen kielii siitä, että raittiusväen hiiva on väljähtynyt. Pontta ei ole pytyssä. Raittiusideologia ohenee. Työnäky puuttuu ja toiminta latistuu. Alistunut raittiusväki unohtaa päätehtävänsä, yhteisen päätöksentekoon vaikuttamisen.

Kansalaismielipiteen tuki on sosiaali- ja terveystavoitteisen yhteiskuntapolitiikan kivijalka. Se on nyt murene-massa. Tämä on ikävää, sillä tavallisen ihmisen tarpeet jäävät helposti valtakoneiston ja pyyteiden jalkoihin.